

ANDREW MANGO

ATATÜRK

Modern Türkiye'nin Kurucusu

Remzi Kitabevi

ATATÜRK

Modern Türkiye'nin Kurucusu

Andrew Mango (1926-2014) İstanbul'da doğdu. Dil öğrenimini, Londra'daki School of Oriental Studies'de Farsça ve Arapça öğrenerek geliştirdi. Büyük İskender olayının İslamiyet içinde yer alan biçimleri üzerine yaptığı araştırmayla doktorasını verdi.

1947'de öğrenciyken katıldığı BBC'de 14 yıl

Türkçe Yayınlar bölümünün yöneticiliğini yaptı. Burada Güney Avrupa ve Fransızca yayınlar müdürü olarak (1986) emekli olana kadar çalıştı. Daha sonra tüm araştırmalarını Türkiye'yle ilgili konularda yaptı. Sık sık Türkiye'yi ziyaret etti. Mango'nun, Türkiye'yle ilgili ilk yazısı 1957 yılında Political Quarterly adlı dergide yayınlandı. Turkey ve Discovering Turkey adlı tanıtıcı çalışmalarını derleyen *Turkey: The Challenge of a New Role* (1994); *Türkiye ve Türkler* (2005) adlı kitapları vardır. Ayrıca T. G. Fraser ve R. McNamara ile *Modern Ortadoğu'nun Kuruluşu* (2011) adlı çalışması basıldı.

Andrew Mango 2014'te Londra'da hayata veda etti.

ANDREW MANGO

ATATÜRK

Modern Türkiye'nin Kurucusu

Türkçesi
Füsun Doruker

Remzi Kitabevi

ATATÜRK – MODERN TÜRKİYE’NİN KURUCUSU / Andrew Mango
Orijinal adı: *Atatürk – The Biography of the Founder of Modern Turkey*

© Andrew Mango, 1999
İlk olarak, Hodder Headline’a bağlı John Murray
(Publishers) tarafından 1999’da yayınlanmıştır.
Türkçe yayın hakları © Remzi Kitabevi 2004
Yayın hakları, ONK Ajans
aracılığıyla satın alınmıştır.

Her hakkı saklıdır.
Bu yapıtın aynen ya da özet olarak
hiçbir bölümü, telif hakkı sahibinin
yazılı izni alınmadan kullanılamaz.

ISBN 978-975-14-0988-1

BİRİNCİ BASIM: Sabah Kitapları, Nisan 2000
İKİNCİ BASIM: Remzi Kitabevi, Temmuz 2004
YİRMİ BİRİNCİ BASIM: Nisan 2023

Kitabın bu basımı 2000 adet yapılmıştır.

Remzi Kitabevi A.Ş., Akmerkez E3-14, 34337 Etiler-İstanbul
Sertifika no: 10705

Tel (212) 282 2080 Faks (212) 282 2090
www.remzi.com.tr post@remzi.com.tr

Baskı ve cilt: Seçil Ofset, 100. Yıl Mah. Matbaacılar Sitesi
4. Cad. No: 77 Bağcılar-İstanbul
Sertifika no: 44903 / Tel (212) 629 0615

İÇİNDEKİLER

Önsöz	9
Haritalar	13
Giriş	19

BÖLÜM I

İlk Yıllar

1. Avrupa'da Bir Yuva	45
2. Bir Osmanlı Subayının Yetiştirilmesi	56
3. Askeri Bir Darbenin Öncesi	80
4. Sabırsız Bir Jöntürk	106

BÖLÜM II

Uzun Savaş

5. Çöl Macerası	129
6. Felakete Karşı Savaşmak	141
7. Diplomatik Bir Ara	159
8. Cepheye Gidiş	173
9. Bütün Cepheelerde Savaş	193

BÖLÜM III

Ulusun İradesi

10. Yıkıntılar Arasında İnsan Manzaraları	225
11. İnsanlarla Tanışmak	265
12. Kemalizmin Doğuşu	302
13. Savaşa Hazır Bir Lider	326
14. Savaşan Bir Diplomat	341
15. Yunanlıları Durdurmak	362
16. Savaşın Zaferi	382
17. Savaşmadan Kazanmak	408

BÖLÜM IV***Cumhuriyet ve Reformlar***

18. Monarşinin Sonu	421
19. Barış ve Cumhuriyet	439
20. Hilafetin Kaldırılması	460
21. Yasa ve Düzeni Sağlamak	481
22. Reformlar ve Baskılar	497
23. Ölçülü Terör	510

BÖLÜM V***Rakipsiz Yönetici***

24. Önder Her Zaman Hakkıdır	525
25. Ekonomik Bunalım	537
26. Sofra Sohbetleri	551
27. Son Savaşlar	564
28. Kutsallaştırma	585
29. Sonrası	603
Kim Kimdir	615
Zamandizini	637
Notlar	645
Kaynakça	725
Dizin	735

*Mary, Daphne
ve Benedict'e
sevgilerle*

ÖNSÖZ

Mustafa Kemal Atatürk 20. yüzyılın en önemli devlet adamlarından biridir. Adriyatik kıyılarıyla Çin arasında, Hindistan yarımadasının kuzeyi ile Rusya'nın güneyi arasındaki geniş Avrasya topraklarında yer alan en güçlü devlet olan Türkiye Cumhuriyeti'ni kurmuş ve şekillendirmiştir. Komşu ülkelerin tarihini de etkilemiştir. Yabancılar tarafından yönetilen toplumlara, dünyanın geri kalanlarıyla kurulacak bir dostluk içinde ulusal bağımsızlığı kazanmanın yolunu göstermiştir.

Günümüzde genellikle radikal bir çağdaşlaştırıcı ve Batılılaştırıcı olarak bilinir. Bu tanım doğrudur ama yeterli değildir. Ülkesini, dünyanın en zengin ülkeleriyle aynı düzeye getirmek için Batı yöntemlerini ithal etmiştir çünkü, zengin ülkelerin büyük çoğunluğu Batı'da bulunmaktaydı. Ama onun hedefi taklitçilik değil, evrensel bir uygarlığa katılmaktı; Avrupa'nın Aydınlanma Çağı düşünürleri gibi, dine ve dinin neden olduğu ayrımcılığa karşın insanlığın ileriye doğru gitmekte olduğunu görmüştü. Gerçek bir bağımsızlık mücadelesinin, herkesi kapsayan laik bir ilerleme ilkesi adına, her ulus tarafından kendisi için yapılması ve böylece gelişmiş ülkelere karşı düşmanlığa yer bırakılmaması gerektiğine inanıyordu. Uygur insanların oluşturacağı evrensel bir toplumu ülkü edindiği için anti-emperyalistti. Her şeyden önce o bir kurucuydu, çağımızın en büyük ulus-yaratıcısıydı.

Atatürk'ün vizyonu iyimser ve hümanistti. Uygulamadaysa, çoğu kez bu amaçlarına erişemiyordu. Üstelik özellikle yaşamının sonuna doğru düşünceleri, çağdaş Batı'nın etnik ve ırksal üstünlük doktrinlerinin etkisi altında kalmıştı. O dönemde de, bugün de Atatürk'ün Türkiye'de sayısız muhalifi vardır. Geleneklerine bağlı Müslümanlar, onun laik gelişme ilkelerinde putperestliğin gölgesini görüyor ve gâvurları taklit ettiğine inanıyorlardı. Bazıları ise onu, ilkeleri olmayan otoriter bir yönetici olarak görüyordu. Komşu ülkelerin milliyetçilerinin ise, onunla daha farklı sorunları vardı. Yunanlıları yenmiş, generalleri Ermenileri yenilgiye uğratmış, Arapları defterden silmiş ve Suriyeli Arapların kendilerine

ait olduğunu iddia ettikleri bir bölgeyi ülkesinin sınırları içine katmıştı. Kürt milliyetçileri, onu kendilerini asimile etmeye çalışmakla suçlarlar. Türk-karşıtı milliyetçiler Atatürk'ün itibarını zedelemek için çabalamaktadırlar. Ayrıca Türk ya da Türk olmayan Marksistlerin de kendilerine özgü eleştirileri vardı ama bunların artık önemi kalmadı.

Atatürk'ü saran tartışmalar, yalnızca yeni savlar üreterek değil, aynı zamanda yeni bilgi kaynakları yaratarak yaşamöyküsü yazarları ve tarihçiler için büyük yarar sağlamaktadır. Tartışmaların çok hararetili geçtiği Türkiye'de Atatürk hakkında sürekli yeni kitaplar yayınlanıyor. Bu kitabın ilk taslağının hazırlanma sürecinin sonuna yaklaşırken, Atatürk'ün bütün yazılarının birinci cildiyle özel mektuplarının yeni bir basımı piyasaya çıktı. Aynı günlerde İslamcı muhaliflerin eleştirilerini yadsıyan kapsamlı bir yapıt da yayınlandı. En son yayınlanan kitaplardan önce de, yeni bir yaşamöyküsünün yazılmasını haklı gösterecek ölçüde yeni malzeme birikmişti. Neredeyse tümü Türkçe olan bu malzemelerin arasında Atatürk'ün çağdaşlarının anıları, günlükleri, kendi defterlerinden ve arşivinden notlar, Cumhuriyet tarihiyle ilgili kitaplar ya da belirli olayları anlatan öyküler bulunuyor. Bu yapıtlardaki bilgiler halka açıktır ama bir kısmının baskısı tükenmiştir ve bazıları da çok zor bulunur. Bu yaşamöyküsü genelde, yayınlanmış ancak şimdiye dek yeterince araştırılmamış, kıyaslanmamış, karşılaştırılmamış Türkçe kaynaklara dayanmaktadır.

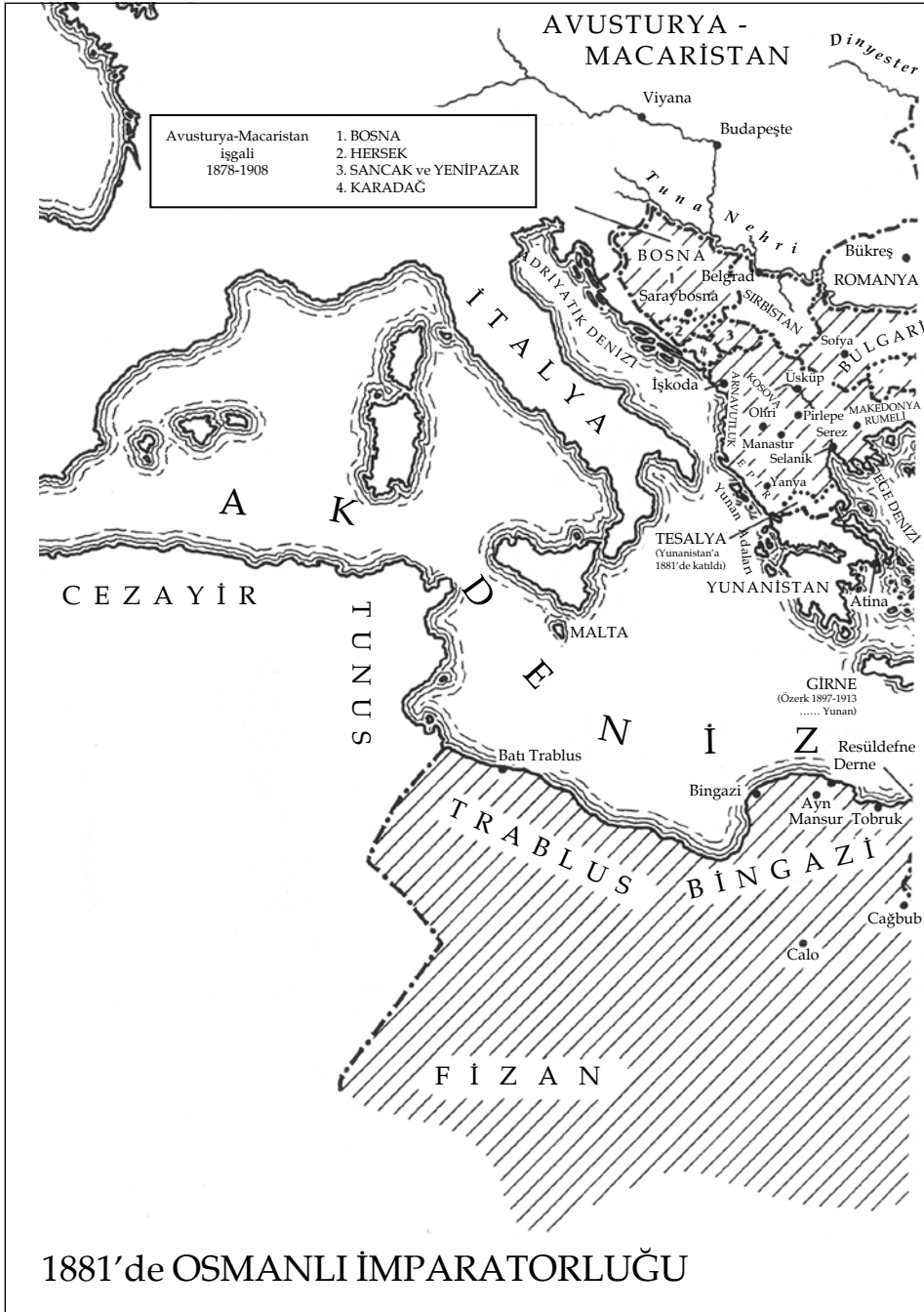
Yararlandığım kitapların arasında İngilizce ya da diğer Avrupa dillerinde olanların sayısının azlığından dolayı Türkçe bilmeyen okurlarımdan özür dilerim. Bunun nedeni Mustafa Kemal'in 1919 yılında Türk milliyetçilik hareketinin başına geçene dek Batı tarafından hemen hemen hiç tanınmamasıydı. Daha sonraları yabancılar onunla resmi görüşmeler yaptılar ama hiç kimse onu yakından tanıyamadı. Atatürk hakkında yazan Batılı uzmanlar, tıpkı benim gibi basılı Türkçe kaynaklara dayanmışlardı; ben ise bu kaynakları ilk elden alıntılıdım.

Türkiye'de soyadı kanunu 1934'te çıktığı için, kitapta bu tarihten önce adı geçenlerin soyadlarını parantez içinde belirttim; örneğin Ali Fuat (Cebesoy), Falih Rıfkı (Atay) vs. Atatürk'ten söz ederken ise pek tutarlı davrandığımı söyleyemeyeceğim. Genellikle 1934 yılı öncesinde Mustafa ya da Mustafa Kemal olarak söz ettim ama ancak bu tarihte resmen kabul edilen soyadını da ara sıra kullandım.

Bu kitabı Londra'da yazarken, Ankara'daki sahafların kralı sayılan

Sanat Kitabevi'nin sahibi Ahmet Yüksel tarafından benim için toplanan yapıtlardan yararlandım. Onun yardımı olmadan bu işi başaramazdım. Çalışmalarım ilerledikçe, sıkça yinelediğim Türkiye gezilerinde dostlarımla görüştüm. Aralarında Profesör Sina Akşin, Amerikan basınında bazı ilginç malzemeler bulunduğu konusunda beni uyaran Dr. Şahin Alpay, *The Caucasus* adlı ABD dergisinde çıkan bir makalenin fotokopisini bana ulaştıran Şakir Eczacıbaşı, sürekli olarak Atatürk hakkında Türk basınında çıkanları bana ileten Selim İlkin, babası Atatürk'ün en yakın arkadaşlarından biri olan Altemur Kılıç, Kültür Bakanlığı tarafından yayınlanmış olan fotoğraf albümlerini bana veren, Bakanlığın o zamanki müsteşarı Profesör Emre Kongar, Profesör Baskın Oran, büyükbabası Atatürk'ün kişisel dostu olan Büyükelçi Müfit Özdeş, Ankara'daki Atatürk Araştırma Merkezini yöneten Profesör Azmi Süslü ve Profesör Mete Tunçay'ın da bulunduğu tüm dostlarıma teşekkür ederim. Türkiye'ye yaptığım ziyaretler sırasında gösterdiği konukseverlik ve çalışmalarım süresince beni destekleyip öneriler yapmasından dolayı dostum Profesör Metin And'a iki kez şükran borçluyum. Dostlarım Canan ve Peter Reeves'e, kitabın iki bölümünü okuyup yorumladıkları ve gerek İstanbul gerek Bodrum'da gösterdikleri konukseverlik için teşekkür ederim. Genelkurmay Başkanlığı Askeri Tarih Bölümüne (ATASE), İstiklal Savaşı'nın yaşandığı Anadolu'daki savaş meydanlarını rehber eşliğinde gezmemi sağladıkları için minnettarım.

İngiltere'de dostum ve meslektaşım Profesör Clement Dodd ile Dr. William Hale'den yardım ve destek gördüm. Kitabın taslağını okuyup, çok değerli önerilerde bulunan ve en çok gereksinim duyduğum bir anda moralimi yükselten Profesör Geoffrey Lewis'e özellikle şükran duyuyorum. Washington'daki Dr. George Harris'ten son derece yararlı eleştiriler aldım. John Murray Yayınevinden yardımsever ve çalışkan editörüm Caroline Knox, uzun süre derdimi çekti. Karım Mary'nin yorumları yazı stilimi geliştirirken, sabrı da çalışmalarına yardımcı oldu. Hatalar yalnızca bana aittir ve okurlarımın bana bunları bildirmesini diliyorum.

[illegible][illegible]

